

Friedrich Carl von Savigny (1779-1861), a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja

Friedrich Carl von Savigny (1779-1861), Honorary Member of the Hungarian Academy of Sciences

Friedrich Carl von Savigny jogtudós, a Történeti Jogi Iskola legkiemelkedőbb képviselője, a római jog világviszonylatban is kimagasló jelentőségű művelője kétszáznegyven évvel ezelőtt, 1779. február 21-én született Frankfurt am Mainban. Berlinben hunyt el 1861. október 25-én.

Friedrich Carl von Savignyt a Magyar Tudományos Akadémia az 1858-as „újrakezdést” követő évben, 1859. december 16-án tartott közgyűlésén, Dessewffy Emil elnökségének (1855-1866) és Toldy Ferenc titoknoki funkciójának (1835-1861) idején választotta tiszteleti tagjául. Érdemes utalni arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia egy évvel korábban, 1858. december 20-án megnyitott nagygyűlésén 74 rendes, levelező és tiszteleti tag megválasztására került sor. Savigny tiszteleti taggá választása kétségtelen jele volt annak, hogy a Magyar Tudományos Akadémián a tudomány nemzetköziségének elismerése nagyobb szerephez jutott, aminek fontosságára, jelentőségére Dessewffy Emil utóda az elnöki székben, Eötvös József 1861-ben, Friedrich Carl von Savigny halálának esztendejében tartott „A tudomány befolyásáról az életre” című, ma is aktuális akadémiai elnöki beszédében utalt.

A Magyar Tudományos Akadémia 1841. augusztus 26. és szeptember 5. között tartott 12. nagygyűlésén elfogadott határozata értelmében székfoglaló előadás tartására volt kötelezett, amelynek ideje, időhatára azonban nem volt meghatározva.

A székfoglaló előadás megtartására Savigny részéről nem került sor. Ennek oka döntően az volt, hogy az idős jogtudós tiszteleti taggá választását követően nem sokkal elhunyt. Az 1869-ben elfogadott alapszabály már nem tette kötelezővé a tiszteleti tagok esetében a székfoglaló előadás tartását. Friedrich Carl von Savigny a Magyar Tudományos Akadémia III. osztályaként jelölt, a Magyar Tudós Társaság első alapszabálya értelmében az MTA hat tudományos osztályra tagolódott, a Törvénytudományi Osztályba került besorolásra. Itt utalunk arra, hogy 1830 és 1845 között a Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) keretében csak a rendes tagok osztályba sorolására került sor.

A korán, 13 éves korában árvaságra jutott Friedrich Carl von Savigny a tudományos és tanári pálya mellett kötelezte el magát. 1795-ben iratkozott be a marburgi egyetem (Philipps-Universität Marburg) jogi karára. Tanárai Anton Bauer (1772-1843) és Philipp Friedrich Weiss voltak. Anton Bauer a büntetőjog (ius criminale) elméletének, Philipp Friedrich Weiss pedig a középkori római jog ismert és tekintélyes szakértői voltak. Bauer, aki 1812-ben a göttingeni egyetemen (Georg-August-Universität Göttingen) folytatta tanári pályafutását szorgalmazta németországi viszonylatban a büntetőjog reformját. Savigny tanulmányokat folytatott a jénai, a lipcsei, a göttingeni és a hallei egyetem jogi karán is. Doktori értekezését büntetőjogi témából (De concursu delictorum formali) 1800-ban Marburgban védte meg.

1803-ban a büntetőjog és a pandektajog (Pandektenrecht) rendkívüli egyetemi tanárának hívták meg a marburgi egyetemre, miáltal formálisan is kezdetét vehette tudományos és oktatói pályája.

1804. április 17-én kötött házasságot Kunigunde (Gunda) Brentanoval, Peter Anton Brentano frankfurti kereskedő és Maximiliane von La Roche leányával, Bettina (Bettine) von Arnim író és Clemens Brentano, az író és költő testvérével. Savigny még ebben az évben több

hónapot töltött Franciaországban és Dél-Németországban. Kutatómunkájának célja a római jog forrásainak tanulmányozása volt. Savigny később, berlini professzúrája idején, az 1820-as években Itáliában is hónapokat töltött. Külföldi tanulmányútjai során a forráskutatás mellett fontos akadémiai kapcsolatokat épített ki.

Friedrich Carl von Savigny 1808-ban Landshutban lett a római jog nyilvános rendes tanára. Landshutban azonban csupán másfél esztendő telt el. Itt utalunk arra, hogy ennek az egyetemnek (Hohe Schule), mely a mai müncheni Ludwig-Maximilians-Universität jogelődje, alapítására 1472-ben, Ingolstadtban került sor. Ingolstadtból az egyetem 1800-ban került át Landshutba és – végül – 1826-ban Münchenbe.

1810-ben pedig az ebben az évben alapított, 1828-ban alapítójáról, III. Frigyes Vilmos porosz királyról (1797-1840) elnevezett berlini Friedrich-Wilhelms-Universität, (1949-óta az egyetem neve Humboldt-Universität zu Berlin) nyilvános rendes tanára lett Wilhelm von Humboldt (1767-1835), akit a Magyar Tudományos Akadémia 1834. november 8-án választott külső (tiszteleti) tagjául, támogatásával. Itt említjük meg, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Wilhelm von Humboldt testvérét, Alexander von Humboldt (1769-1859) is, 1858. december 16-án tiszteleti tagjául választotta.

Savigny egyetemi előadásait, kollégiumait több tárgyból is, római jogból, büntetőjogból és a kodifikált porosz jogból tartotta. Berlinben került kapcsolatba Barthold Georg Niebuhr (1776-1831), aki az egyetem alapítását követően, 1810-1813 között, a római történelem (römische Geschichte) tanára volt. Savigny nevéhez fűződik a Niebuhr által a veronai káptalan könyvtárában 1816-ban felfedezett gaiusi Institutiók ismertetése. A jogtudós további érdeme, hogy – Niebuhrrel ellentétben – a munkát nem Ulpianus római jogtudós (iurisconsultus) művének, hanem a Kr.u. II. században élt Gaius munkájának tartotta. Itt utalunk arra, hogy a gaiusi Institutiók első, 1820-ban publikált kiadása (editio princeps) Johann Friedrich Ludwig Göschen nevéhez fűződik.

Savigny, aki az egyetem harmadik rektora is lett, nevéhez fűződik Berlinben a jogi karhoz kapcsolódó ún. "Spruch-Collegium" létrehozása, mely a rendes bíróságok számára, azok felkérése alapján – római jogi szakkifejezést használva – responsumokat (szakvéleményeket) fogalmazott meg, bocsátott ki. Savigny utóda 1842-ben a berlini katedrán tanítványa, a kitűnő római jogász, romanista Georg Friedrich Puchta (1798-1846) lett, aki joggal tekinthető Gustav Hugo és Savigny mellett a Történelmi Jogi Iskola kimagasló képviselőjének.

Friedrich Carl von Savigny 1817-ben államtanácsosi (Staatsrat) kinevezést kapott a porosz igazságügyi minisztériumban. Két évvel később, 1819-ben a porosz királysághoz tartozó rajnai tartományok területén illetékes felsőbb bíróság (Obertribunal) tagja lett. 1820-ban az Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten revíziójának feladatát ellátó bizottság tagjának nevezték ki.

1842-ben, IV. Frigyes Vilmos uralkodásának idején (1840-1861), a király nagykancellárnak (Grosskanzler) nevezte ki. Ezzel egyidejűleg a porosz törvényhozás (Gesetzgebung) revíziója céljából alakult bizottság minisztere (Minister für Revision der Gesetzgebung) lett. 1848-ban azonban állásától meg kellett válnia. Magas állami funkcióinak betöltése során, 1842 márciusával kezdődően több, a jogrendszer reformját célzó törvény, jogszabály, így például a váltótörvény reformja, kezdeményezője volt.

Nevét az 1803-ban publikált „Das Recht des Besitzes” című műve tette Európa-szerte ismertté. Ebben a könyvében Savigny a korábban irányadónak számító irányzat, az usus modernus Pandectarum irányzata képviselői által vallott tanok bírálata alapján új alapokra helyezte a

birtoktant (Besitzlehre). Említést érdemel, hogy Anton Friedrich Justus Thibaut (1774-1840) nézete szerint Savignynek ez a munkája példaértékű a római jog forrásainak kritikai elemzése vonatkozásában is. Rudolf von Jhering (1818-1892) szerint Savignynek ezzel a munkájával született meg a modern, a római jogra épülő jogtudomány (Jurisprudenz, Rechtswissenschaft).

Savigny Gustav Hugo (1764-1844) által alapított Történeti Jogi Iskola (Historische Rechtsschule) legjelentősebb képviselője volt. Thibaut, Nikolaus Thaddäus von Gönner (1764-1827) és mások kodifikációra irányuló törekvései ellen „Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft” (Heidelberg, 1814.) című vitairatával (Streitschrift) lépett fel. Thibaut 1814-ben publikált „Über die Notwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Rechts für Deutschland” című munkájában a magánjog (polgári jog) kodifikálásának szükségessége mellett Németországban, hasonlóan például Franciaországhoz, szállt síkra. Savigny elvetette az ún. népszellemtől (Volksgeist) idegen, nem abban gyökerező kodifikáció gondolatát, mivel az nézete szerint a jog organikus fejlődésének (organische Entwicklung des Rechts) akadályja.

Utalnunk kell arra, hogy a kodifikációs vita (Kodifikationsstreit) kezdeményezője a közjog (ius publicum, öffentliches Recht) ismert művelője August Wilhelm Rehberg (1757-1836), hannoveri állami hivatalnok volt. Anton Friedrich Justus Thibaut fentebb idézett munkájában a Történeti Jogi Iskola hívének számító Rehberg vitairatára reflektált. August Wilhelm Rehberg ugyanis a napóleoni kódexek (Cinq codes) német területeken történt hatálybaléptetését, illetve hatályban való fenntartását ellenezte.

Savigny felfogása szerint a jog szorosan kapcsolódik a nemzethez. Erős kritikával illeti az ún. utilitarista iskola képviselőjének, Jeremy Bentham (1748-1832) nézetét, aki lehetségesnek tartja egy olyan jogrendszer elfogadását, mely nem gyökerezik egy adott etnikum hagyományaiban és nem egyeztethető össze annak civilizációs szintjével. Bentham felfogását osztották Savigny francia, Franciaországban élő jogász kollégái is. Savigny szükségesnek tartotta továbbá a joggyakorlat és a jogtudomány (iurisprudentia) szoros kapcsolatának hangsúlyozását.

A jogtudós kodifikációt ellenző nézetének kialakulásában szerepet játszott az is, hogy megítélése szerint a kódexet az „életidegen”, absztrakt természetjogi gondolkodás befolyásolná. Ebben a vonatkozásban a természetjogász Christian Wolff (1679-1754) „Institutiones juris naturae et gentium” című művét tekintette elvetendő példának, mivel abban a tételes jog, a ius positivum történeti elemzése nem jut szerephez.

A XXI. század második évtizedében sem tekinthető meghaladottnak a „Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter” című, fentebb már említett marburgi tanára, Philipp Friedrich Weiss által inspirált hatkötetes műve, melyben a római jog középkori továbbélését, recepcióját dolgozza fel. Az első kötet 1815-ben, az utolsó, hatodik kötet pedig 1831-ben jelent meg. Az első kötetben Savigny a római jog történetét az Imperium Romanum felbomlásától a XII. század elejéig vizsgálja. A jogtudós arra a következtetésre jutott, hogy a Római Birodalom felbomlása után a ius Romanum a helyi szokásokban (consuetudines), a fejlett városok statutumaiban, az egyházjog tanaiban és a jogi oktatás körében élt tovább. Savigny eredeti szándéka e mű megírása során arra irányult, hogy a római jog továbbélésének történetét Innerius korától egészen a XIX. század első feléig terjedően mutassa be.

A műben azonban csupán a XVI. század végéig jutott el. Ennek oka az volt, hogy ennek a századnak a végén a nemzeti államok kialakulása a korábban egységes jogrendszer felbomlásához vezetett. Savigny a XII. és XIII. században alkotó glosszátorok munkásságát tekinti kiemelkedő jelentőségűnek a jogtudomány fejlődése vonatkozásában. A késő-középkorban alkotó, posztglosszátoroknak nevezett kommentátorok (commentatores) nézete szerint már kevésbé voltak kreatívak. Savigny nézete szerint a jusztiniánuszi kodifikációban

idézett jogtudósok ún. fungible Personen, akik helyettesíthetők és nem tekinthetők önálló, eredeti munkák szerzőinek.

Alapvető jelentőségű a „System des heutigen römischen Rechts” című nyolckötetes munkája, melynek írásához 1835-ben kezdett hozzá. Ebben a művében Savigny többek között a jogviszony-elmélet és a mű utolsó, 1849-ben publikált VIII. kötetében a modern nemzetközi magánjog (IPR – internationales Privatrecht) alapjait dolgozta ki. A jogtudós joggal tekinthető a modern nemzetközi magánjog megalapozójának.

A jogtudós a joganyagot az 1840-es években már végleges formát öltő ún. pandektarendszerben (Pandektensystem illetve Pandektenstruktur) vizsgálja. Nézete szerint a perjog (Prozessrecht) már önálló, autonóm jogágat képez. Ebből következik az, hogy a perjogot az anyagi jogtól függetlenül szükséges bemutatni, ábrázolni. Fontos utalnunk arra, hogy Savigny rendszerének kidolgozásnál sokat merített Hugo Donellus (1527-1591) „Commentarii de iure civili” című művéből.

Savigny utolsó, 1851-1853-ban publikált kétkötetes, a kötelmi jogot elemző „Obligationenrecht als Teil des heutigen römischen Rechts” című, sajnos befejezetlenül maradt kétkötetes műve, ma is fontos kézikönyvként szolgál a római magánjoggal foglalkozó kutatók számára. Savigny ebben a művében a római kötelmi jog (obligationes) egész rendszerének bemutatására vállalkozott, annak aktualizálására (heutiges römisches Recht) törekedve a római jogi források (fontes iuris Romani) elemzése alapján. Említést érdemel, hogy ennek a munkának a megírását a tiroli gyökerekkel rendelkező A. Salvotti báró, osztrák büntetőbíró szorgalmazta, aki évtizedekkel korábban Landshutban Savigny hallgatója volt.

1850-ben, a marburgi egyetemen megvédett doktori disszertációja ötvenedik évfordulója, azaz jubileuma évében jelent meg az 1800 és 1844 között publikált, kisebb munkáit tartalmazó „Vermischte Schriften” című ötkötetes munkája. Savignyt e jubileum alkalmából hazájában, Németországban mint a modern jogtudomány megalapítóját és legjelesebb képviselőjét ünnepelték.

Karl Friedrich Eichhornnal (1781-1854) és a fentebb már említett Johann Friedrich Ludwig Göschennel (1778-1837) alapította és adta ki a Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft című tekintélyes folyóiratot, mely 1815 és 1850 között jelent meg. A Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft társszerkesztője (Mitherausgeber) lett 1842-ben Adolf August Friedrich Rudorff.

Savigny komoly befolyással volt a porosz tudomány- és felsőoktatási politikára is. Tekintélyes professzorként nem egyszer segítette tanítványainak abban, hogy katedrához juthassanak. Tudományos tevékenysége (vita contemplativa) mellett Friedrich Carl von Savigny a közélet, a vita activa területén továbbra is kimagasló szerepet játszott. Az 1848-as forradalom kortársaként a politika erősen foglalkoztatta.

Savigny több magas kitüntetésben, rangos elismerésben részesült tudományos tevékenységéért. 1842-ben megkapta a porosz *Pour le Mérite für Wissenschaften und Künste* rendet (Verdienstorden). Savignyt 1811-ben választotta tagjává a Porosz Királyi Tudományos Akadémia (Königlich Preussische Akademie der Wissenschaften). A jogtudóst más tekintélyes tudományos intézmények, akadémiák és társaságok is felvették tagjaik sorába. 1839-ben az 1759-ben III. Miksa választófejedelem által alapított Bajor Tudományos Akadémia (Bayerische Akademie der Wissenschaften) választotta tagjává (auswärtiges Mitglied).

Az iskolateremtő Friedrich Carl von Savigny római jogi tárgyú művei, melyekben a római jog ún. külső történetét és jogintézményeinek ún. belső történetét egyaránt elemezte, ma is alapvető fontosságúak, ismeretük, alapos tanulmányozásuk a római jog kutatása és a modern magánjog (polgári jog) vonatkozásában ma is megkerülhetetlen.

Friedrich Carl von Savigny főbb munkái

Das Recht des Besitzes. Eine civilistische Abhandlung. Giessen, 1803., 7. Auflage (posthum) hrsg. von Adolf Friedrich Rudorff) Wien, 1865.; Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. Heidelberg, 1814., 3. kiadás: Marburg, 1892.; Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter. Berlin, 1815-1831. 1-6. kötet, 2. kiad. 1834.; 3. kiad. 1851. 1-7. kötet; Juristische Methodenlehre, nach der Ausarbeitung des Jakob Grimm. (Hrsg. von Gerhard Wesenberg). Stuttgart, 1951.; Pandektenvorlesung 1824/25. In: Savignyana 1. Band (Hrsg. von J. Rückert) Frankfurt am Main, 1993.; Vorlesungen über juristische Methodologie. (Hrsg. und eingeleitet von A. Mazzacane) Frankfurt am Main, 1993.; System des heutigen römischen Rechts. Berlin, 1840-1849. 1-8. kötet, Otto Ludwig Heuser tárgy- és forrásmutatójával (Sachen- und Quellenregister) 1851); Obligationenrecht als Teil des heutigen römischen Rechts. Berlin, 1851-1853. 1-2. kötet; Vermischte Schriften. Berlin, 1850. 1-5. kötet (Neudruck Aalen 1968.)

Felhasznált forrásmunkák

Adolf August Friedrich Rudorff: Friedrich Carl von Savigny. Erinnerung an sein Wesen und Wirken. Zeitschrift für Rechts Geschichte. Wien, 1862.; Friedrich Carl von Savigny (1779-1861). Magyar Tudományos Akadémiai Almanach, 1863. 312-313. old.; J. E. G. de Montmorency: Friedrich Carl von Savigny. In: Great Jurists of the World. (Ed. by Sir J. Macdonell and E. Manson) Boston, 1914. (reprint: New Jersey, 1997.) 561-589. old.; Erich Sachers: Die historische Schule Savigny's und das römische Recht. In: Atti del congresso internazionale di diritto romano – Bologna, II. vol. Pavia, 1935. 215-250. old.; Gerhard Wesenberg: Savigny als Interpolationenforscher. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte (Romanistische Abteilung) 69 (1952) 443 skk. old.; Franz Wieacker: Friedrich Karl von Savigny. In: Gründer und Bewahrer. Rechtslehrer der neueren deutschen Privatrechtsgeschichte. Göttingen, 1959. 107-143. old.; Riccardo Orestano: Introduzione allo studio storico del diritto romano. 2a ed. Torino, 1961. 204-254. old.; Rudolf Gmür: Savigny und die Entwicklung der Rechtswissenschaft. Münster, 1962.; Francesco Calasso: Savigny e l'Italia. Annali di storia del diritto 8 (1964) 1-8. old.; Z. Kristufek: La querelle entre Savigny et Thibaut et son influence sur la pensée juridique européenne. Revue historique du droit français et étranger 44 (1966) 59-75. old.; Giuliano Marini: Savigny e il metodo della scienza giuridica. Milano, 1966.; Pio Caroni: Savigny und die Kodifikation. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte (Germanistische Abteilung) 86 (1969) 98-176. old.; Pio Caroni: Savignys „Beruf“ und die heutige Krise der Kodifikation. Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis 39 (1971) 451-476. old.; Giovanni Pugliese: I pandettisti fra tradizione romanistica e moderna scienza del diritto. Rivista italiana per le scienze giuridiche 27 (1973) 89-132. old.; Aldo Mazzacane: Savigny e la storiografia giuridica tra storia e sistema. Con un'appendice di testi. Napoli, 1974.; Peschka Vilmos: Thibaut és Savigny vitája. Állam- és Jogtudomány 17 (1974) 353-381. old.; Mario Bretone: Tradizione e unificazione giuridica in Savigny. In: Dottrine storiche del diritto privato. Materiali per una storia della cultura giuridica, raccolti da G. Tarello. VI. vol. Bologna, 1976. 189-211. old.; Massimo Brutti: L'intuizione della proprietà nel Sistema di Savigny. Quaderni Fiorentini per la storia del pensiero giuridico moderno V-VI. (1976-1977) 41-103. old.; Giuliano Marini: Friedrich Carl von Savigny. Napoli, 1978.; Christoph Bergfeld: Savigny und Donellus. Ius Commune 8 (1979) 24-35.; Hamza Gábor – Sajó András: Savigny a

jogtudomány fejlődésének keresztútján. Állam- és Jogtudomány 23 (1980) 79-111. old.; Joachim Rückert: Idealismus, Jurisprudenz und Politik bei Friedrich Carl von Savigny. Ebelsbach, 1984.; Iris Denneler: Friedrich Karl von Savigny. Berlin, 1985.; Carlo Augusto Cannata: Systématique et dogmatique dans les „commentarii iuris civilis” de Hugo Donellus. In: Jacques Godefroy. (Ed. B. Schmidlin et A. Dufour) Genève, 1991.; Peter Stein: Donellus and the Origins of the Modern Civil Law. In: Mélanges F. Wubbe. Fribourg, 1993.; Dieter Nörr: Savignys philosophische Lehrjahre. Ein Versuch. München, 1994.; Stephan Meder: Urteilen. Elemente von Kants reflektierender Urteilskraft in Savignys Lehre von der juristischen Entscheidungs- und Regelfindung. Frankfurt am Main, 1999.; Matthias von Rosenberg: Friedrich Carl von Savigny (1779-1861) im Urteil seiner Zeit. Frankfurt am Main, 2000.; Hamza Gábor: Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján. Budapest, 2002. 102-103. old.; Gábor Hamza: Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition. Budapest, 2009. 190-191. old.; Joachim Rückert: Savigny – Studien. Frankfurt am Main, 2011.; Benjamin Lahusen: Alles Recht geht vom Volksgeist aus. Friedrich Carl von Savigny und die moderne Rechtswissenschaft. Berlin, 2013.; Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és intézményei. 22. átdolg. és bőv. kiadás. Budapest, 2018. 135. old. és Bernd Mertens: Gönner, Feuerbach, Savigny. Über Deutungshoheit und Legendenbildung in der Rechtsgeschichte. Tübingen, 2018.

Hamza Gábor

egyetemi tanár, az MTA rendes tagja

Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)

Állam- és Jogtudományi Kar

e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu